

**Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Философски факултет
Катедра „Политология“**

**Атанас Бориславов Ждребев
Докторант по политология**

**АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационен труд**

**на тема: Популизмът като фактор за дисфункция на
политическите институции в България (2001 – 2018)
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по
професионално направление 3.3. Политически науки
(Съвременна българска политика)**

**Научен ръководител:
доц. д-р Татяна Иванова Буруджиева**

**София
2019**

Дисертационният труд се състои от 497 страници и включва увод, три глави, заключение, библиография, една таблица и три приложения. Използвани са общо 629 източника, като 97 от тях са научни, 437 са медийни публикации, 7 са нормативни актове и 78 са единици на контент-анализ.

Материалите по защитата на дисертацията са на разположение в канцеларията на Катедра „Политология“, Философски факултет, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 4.

Съдържание на дисертационния труд

Увод.....	5
Първа глава	
Основни характеристики на популизма.....	14
1.1. Популизъмът – дефиниции, характеристики, обосновка на избора на изследователските подходи.....	16
1.1.1. Етимологичен анализ на думата „популизъм”.....	16
1.1.2. Аграрен и политически популизъм.....	17
1.1.3. Основни методологически подходи за изследване на популизма.....	45
а) Популизъмът като идеология.....	48
б) Популизъмът като дискурсивен стил.....	60
в) Популизъмът като стратегия за политическа мобилизация.....	76
1.2. Българският академичен дебат за популизма.....	79
1.3. Дефиниция за популизма.....	110
Втора глава	
Отклонението от институционалните правила в популисткия дискурс на партийните лидери.....	112
2.1. Качествен контент-анализ на популисткия дискурс на партийните лидери..	117
2.1.1. Хипотеза 1:	
Общото в популисткия дискурс на отделните изследвани политически лидери се дължи на използването от тях на популистки дискурсивни категории.....	118
2.1.1.1. Отрицание/отхвърляне на политическия елит.....	118
2.1.1.2. Разделението елит/народ.....	122
а) Отхвърляне/противопоставяне на елита въз основа на неговата аморалност и липса на професионализъм.....	122
б) Идентификация на лидера с народа.....	129
в) Засилване на социални очаквания.....	131
Изводи.....	140
2.1.2. Хипотеза 2:	
Основната специфика на дискурса на изследваните политически лидери се поражда от специфичното им разбиране на образа на народа, на собствения им образ и от това на образа на врага.	140
а) Образът на народа.....	140

б) Собственият образ на харизматичния лидер.....	149
в) Образът на врага.....	155
Изводи.....	170
2.1.3. Хипотеза 3:	
Популистският дискурс на изследваните политически лидери е едновременно антиелитистки и антиплуралистичен и представлява заплаха за демокрацията, защото има за цел унификация на народната воля. (хипотеза по Ян-Вернер Мюлер).....	171
Изводи.....	184
2.1.4. Заключение.....	184
2.2. Събития, при които се наблюдава отклонение от институционалните правила в популисткия дискурс на партийните лидери.....	186
2.2.1. Симеон Сакскобургготски.....	186
а) Незачитането на значимостта на президентската институция при провеждането на президентските избори през 2001.....	186
б) Опитът да се заобиколи Законът за обществените поръчки при сключването на договора за българските митници с британската консултантска компания „Краун ейджънтс“ през 2001.....	192
в) Несъобразяване с официалната българска позиция относно сроковете за затваряне на реакторите на АЕЦ „Козлодуй“.....	199
г) Проблематичните институционални взаимодействия между премиера -партиен лидер и Парламентарната група на НДСВ и осъществяването на промените в правителството през 2003.....	202
2.2.2. Бойко Борисов.....	212
а) Опит да се окаже натиск върху градския прокурор на София Николай Кокинов, за да се прекрати съдебно дело срещу земеделския министър Мирослав Найденов.....	212
б) Намесата на Бойко Борисов, която води до спиране на митническа проверка срещу собственика на бирената фабрика „Леденика“ Михаил Михов.....	222
в) Влиянието, което оказва Бойко Борисов върху главния прокурор Сотир Цацаров, за да предприеме репресивни действия срещу председателя на СГС Владимира Янева.....	228
2.2.3. Волен Сидеров.....	236
а) Блокирането на заседанието на Консултативния съвет за национална сигурност (20.06.2013) и последвалите неправомерни акции на народния представител.....	236

б) Инцидентът с френския културен аташе Стефани дьо Мартие по време на самолетния полет София – Варна (07.01.2014) и неговите институционални последствия.....	243
в) Незаконните проверки за продажба на наркотици, извършени от Сидеров в близост до НАТФИЗ (23.10.2015 и 25.10.2015).....	248
2.2.4. Изводи.....	257
Трета глава	
Популизмът като фактор за предизвикване на институционални кризи.....	258
3.1. Парламентарна криза (21.01.2005 – 23.02.2005).....	259
3.2. Парламентарна криза (30.06.2005 – 16.08.2005).....	276
3.3. Парламентарна криза (25.09.2013-25.07.2014).....	304
Изводи.....	334
Заклучение.....	335
Библиография.....	341
Приложение № 1	
Карти за регистрация на данни за Симеон Сакскобургготски.....	393
Приложение № 2	
Карти за регистрация на данни за Бойко Борисов.....	416
Приложение № 3	
Карти за регистрация на данни за Волен Сидеров.....	452

I. Актуалност на проблема

Настоящото изследване се фокусира върху проблематика, чиято актуалност и значимост е обоснована от предизвикателствата на нашата модерност. Интересът към популизма се обуславя основно от факта, че той не е изолирано явление и все по-често намира своето място в съвременния свят, утвърждава се като незаобиколим фактор в политическия процес. Неговото присъствие го превръща в иманентно присъща характеристика на актуалната политика, в част от нейното развитие. Така той се ситиуира като проблем от фундаментално значение за изследванията в областта на политологията. Многобройните му разновидности са отворили широко научно-изследователско поле, на популизма са посветени множество научни статии, студии и монографии. Тази нова форма за печелене на политическо влияние чрез внедряване във властовите структури на държавното управление се оказва работеща в своето масово разпространение по света, привлича големи групи от избиратели и предизвиква спорове в научните среди по въпроса доколко тя е съвместима с принципите на демокрацията. Независимо от отговора на този въпрос, е ясно, че популистката вълна прониква в сърцевината на политическия процес в глобален мащаб, и че тя води до цялостна трансформация на политическите системи.

Популистският фактор заема все по-трайна позиция в днешна Европа, той намира съществено място в процеса на вземането на важни политически решения, касаещи бъдещето на Стария континент. Либералната демокрация постепенно започва да губи своите позиции. Социалните неравенства се задълбочават, а това обстоятелство разширява пропастта между политическите елити и народа и способства ценностите на либерализма да бъдат подложени на ерозиращото въздействие на популизма. Противопоставянето между масите и елитите има не само национални, но и наднационални измерения; засилването на националистическите и сепаратистките тенденции се оказва новото предизвикателство пред бъдещето на европейската интеграция. Въпреки че не навсякъде популистите успяват непременно да се интегрират във властта, те участват като водеща управляваща партия или като коалиционен партньор във водещи европейски правителства, или получават своето политическо представителство в националния парламент. Бихме могли да споменем успешното политическо участие на партии като СИРИЗА в Гърция, Право и справедливост в Полша, Фидес в Унгария, Партията на свободата в Холандия, Австрийската партия на свободата, Националния фронт във Франция, Алтернатива за Германия. Естествено хронологическо продължение на тази популистка вълна е

сериозният пробив на Северната лига и на Движение „Пет звезди” на парламентарните избори от 04.03.2018 в Италия.

С оглед на изложеното дотук българският популизъм не е изолирано явление, той е част от общия европейски контекст не само с характерния антиелитизъм, но и с нарастващия скептицизъм по отношение на полезността на принципите и ценностите на либералната демокрация, изповядвани от традиционните елити. Също така пред България като посткомунистическа страна, лишена от дълготрайна демократична политическа традиция, популистката претенция за политическа легитимност не е в състояние да получи адекватно противодействие от страна на системните партии. Казано с други думи, наблюдава се вписване в доминиращата европейска тенденция с нейния общ деструктивен ефект. Съществената отлика обаче е, че докато в масовия случай в Европа доминират евроскептичните и ксенофобските настроения, то в България такъв дискурс е използван само от националистическите формации.

В локалния вътрешнополитически контекст темата за влиянието на популизма върху модела на функциониране на българските институции придобива особена актуалност в развитието на политическия процес в началото на XXI в. Популистите проникват в държавното управление с победата на формацията на бившия български цар Симеон Сакскобургготски НДСВ на парламентарните избори през 2001 и продължават своето участие във властта и при настоящия кабинет, в който лидерът на популистката партия ГЕРБ реализира своя трети управленски мандат, като този път е съставил коалиция с крайните националисти. Навлизането и устойчивото присъствие на популисткия фактор в българския политически живот се дължи на общественото недоверие към партиите и институциите, което се свързва с нивото на бедността на населението, с неудовлетворените социални очаквания, със съпротивата, която идва отдолу и е насочена главно срещу корупцията по високите етажи на властта. Така се създава среда за възникване на популистки формации, които отправят своите критики към политическите елити и към политическата система като цяло. Очертава се процес на двупосочно взаимодействие между популистите и потенциалните им избиратели; ескалацията на споменатите обществени очаквания създава база за тяхната манипулация, естествената реакция на електората в условията на популистка мобилизация е да се окаже податлив на всяка алтернатива, насочена срещу институционализираното статукво. Тенденцията проявява устойчивост независимо от промените в контекста и появата на съответните популистки формации в даден момент.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Обект на изследване на докторската дисертация е българската политическа система в периода 2001-2018. Политическата система е теренът, върху който се осъществява взаимодействието между партиите и институциите. Партиите се институционализират във властовите структури и това е реалният инструмент, чрез който те участват в процеса на вземане на политическите решения. Нормативната база задава общата рамка на функциониране на политическата система. Проникването и трайното установяване на популизма в българската политика в началото на XXI век променя така очертаната рамка. Лидерите на големите популистки формации перманентно отправят критики към представителите на доминиращия елит в конюнктурната партийно-институционална среда и респективно към ефективността на политическата система. *Предмет на изследване* е популизмът на партийните лидери като фактор за дисфункция на политическите институции в България. Дисфункцията е отклонение от стандартизираната институционална рамка на функциониране на политическия процес, означава преди всичко незачитане на институциите като инструмент за вземане на легитимни политически решения и този процес често пъти е съпроводен с нарушение на действащата нормативна уредба. Проявява се също така и когато се пренебрегват базови принципи на политическия модел на демокрацията, касаещи плурализма и легитимността на представителството на разнородни интереси. Оттук произтича и нашата основна *теза*, че популизмът е антиинституционален, тъй като и като дискурс, и като стратегия той интегрира в себе си в една взаимносвързана цялост незачитането на институциите като инструмент за вземане на легитимни решения и незачитането на фундаменталните принципи на демокрацията, които са практическият двигател на институционалния процес.

Целта на дисертацията е да установи взаимната зависимост между проникването на популистки формации в българската политическа система в периода след 2001 и настъпилата дисфункция на основните политически институции; да докаже, че освен антиелитистки, антипартиен, антиплуралистичен, антидемократичен, популизмът по-специално в българския случай е антиинституционален и това е причината, поради която възниква така очертаната взаимовръзка. За да реализира тази цел, изследването си поставя няколко основни *задачи*:

1. Да се изведе разгърнатата дефиниция на популизма като широк набор от характеристики, въз основа на която да се изработят индикатори за проверка на това дали дадена партия е популистка.

2. Да се проследят отклоненията от институционалните норми в популисткия дискурс на партийните лидери и в рамките на конкретни събития, продуцирани от тези лидери и генериращи дисфункция на политическите институции.
3. Да се проследи ролята на популистките лидери в периодите на институционални кризи.

В дисертацията са използвани *методите* на емпиричния анализ и синтез, на теоретичния анализ и синтез, на институционалния анализ, на анализа на документи и на качествения контент-анализ. В методологически план разгънатата дефиниция на популизма е разработена на базата на теоретичен обзор в Първа глава на основните научно-изследователски подходи, които го разглеждат като идеология, като дискурсивен стил и като стратегия за политическа мобилизация. Там са изложени и нашите аргументи, с които оспорваме схващането, че популизмът е идеология. На базата на теоретичната част са изработени и основните индикатори на изследването. Във Втора и Трета глава се преплитат две равнища на анализ; разглеждат се в интегриран план антиинституционалността на българския популизъм и начинът, по който тя се целеполага в контекста на дискурса (Втора глава) и на стратегията (Трета глава) на трима партийни лидери – Симеон Сакскобургготски, Бойко Борисов и Волен Сидеров. Популисткият дискурс на тези политически лидери е изследван на базата на качествен контент-анализ и на определени политически събития, при които ясно се откроява тенденцията на антиинституционалност. Контент-анализът верифицира *три основни хипотези*: 1. Общото в популисткия дискурс на отделните изследвани политически лидери се дължи на използването от тях на популистки дискурсивни категории. 2. Основната специфика на дискурса на изследваните политически лидери се поражда от специфичното им разбиране на образа на народа, на собствения им образ и от това на образа на врага. 3. Популисткият дискурс на изследваните политически лидери е едновременно антиелитистки и антиплюралистичен и представлява заплахата за демокрацията, защото има за цел унификация на народната воля. (хипотеза по Ян-Вернер Мюлер) Подборът на изследваните събития е строго формален и е съобразен с изложеното по-горе разбиране за същността на дисфункцията на институциите. Тази част от дисертацията подлага на емпирична проверка *основната хипотеза* на изследването, според която с проникването на популисткия фактор в българския политически живот в периода след 2001 настъпва трайна промяна в начина на функциониране на политическата система, белязана от тенденцията лидерите на

популистките партии след своето институционализиране в структурите на държавното управление перманентно да нарушават институционалните правила. Трета глава се фокусира върху антиинституционалния характер на популистката стратегия за политическа мобилизация, която се проявява в периоди на парламентарни и правителствени кризи. Изследователската *хипотеза* в нея е, че в българския случай популизмът не само възниква в условията на кризи на легитимността на политическата система, но води и до пораждање на такива чрез целенасочено отклонение от институционалните правила.

Методиката на контент-анализа е организирана по следния начин: Изборът на единиците на анализ при всеки един от изследваните политически лидери е съобразен със спецификата на протичане на политическата комуникация при него. Сакскобургготски отправя своите послания под формата на директни обръщения към народа, които са основен източник на данни за анализа, докато в парламентарните речи и интервютата си лидерът на НДСВ използва пестелив и енигматичен политически език, затрудняващ артикулацията на ясни политически позиции и респективно набирането на емпиричен материал за изследването. Поради тази причина при монологичните публични политически изяви на Сакскобургготски не се ограничаваме до произнесените пред парламента, а се фокусираме върху онези от тях, които имат за цел да оповестят негови програмни приоритети или ключови политически позиции; при диалогичните – критерият за подбор не включва само изследваните събития, а се съобразява и с лаконичността на текстовете. Речите на Волен Сидеров от трибуната на НС при откриването на редовните сесии изобилстват с политическо съдържание, което се вписва в рамките на индикаторите на изследването, и поради концентрацията на емпирични данни в тях не се налага да се спираме подробно върху негови интервюта. Бойко Борисов проявява висока медийна активност, докато парламентарните му речи са значително по-лаконични. За да се открие отбелязаната разлика и за да се изследват особеностите на неговия популистки дискурс на терена на законодателния орган, в контент-анализа са включени изказвания на Борисов пред НС при откриване на пленарни сесии, при избирането му за премиер и при подаването на оставка. Методологическият проблем с огромния обем от интервюта, давани от лидера на ГЕРБ, е решен чрез търсенето на хронологически баланс в подбора – привлечени са текстове от началото, средата и края на първия и респективно на втория мандат като министър-председател, както и от периода на парламентарната криза от 2013-2014. Основанието да изберем качествения метод на контент-анализ е, че той се фокусира върху основния

смыслов елемент на съдържанието, а не върху количествените натрупвания, които в своя статистически вид не дават достатъчно солидна база за тълкуване на това, което стои зад цифрите. Целта на този анализ е да проследи манипулативните техники, които са характерни за дискурса на партийните лидери, и как чрез тяхната употреба на вербално равнище се постигат внушения по посока на дисфункцията на политическите институции. Индикаторите на изследването са систематизирани в карта за регистрация на данни и по всеки един от тях в отделна карта, изследваща съответната единица на анализ, са включени буквални цитати по индикатори. Подбраният емпиричен материал служи за верификация на изследователските хипотези.

Имайки предвид, че дисертацията се занимава с една изцяло неизследвана проблематика, е съвсем естествено *методиката на емпиричното проучване на събитията и кризите* да се базира преди всичко върху медийни публикации. Оттук следва да уточним как са подбрани източниците на информация, тъй като огромният медиен пазар в България не позволява да бъдат прегледани всички вестници и сайтове, които се занимават с тази проблематика. Затова е избрана една електронна медия – Медиапул и една печатна – вестник „Сега”. Логиката в подбора е следната: Медиапул е най-големият новинарски сайт в България, който представя подробно и изчерпателно основния информационен поток и същевременно очертава предисторията, контекста и взаимовръзките между актуалната новина и предхождащата я политическа събитийност, но коментарите и анализите са застъпени в по-малка степен. Вестник „Сега” представя новините в значително по-лаконичен вид, като за сметка на това ежедневно помества стабилна коментарно-аналитична рубрика. Въпреки усилията на двете издания да произвеждат обективна и независима журналистика, Медиапул застъпва по-скоро десни позиции, а вестник „Сега” – по-скоро леви. Подборът на двете медии е съобразен със споменатите баланси.

III. Структура на дисертационния труд

Първа глава: Основни характеристики на популизма

Понятието „популизъм” е с широк тематичен обхват и се ситуира в различни исторически, географски и политически контексти. В този смисъл популизмът не е напълно еднороден и се проявява в многобройни разновидности, Бониковски и Гидрърн акцентират върху неизяснения смисъл на термина и върху липсата на единство на методологическите подходи за изследване на същността му, Пиер Тагиеф се спира върху неговата концептуална неяснота и неопределеност, Маргарет Канован отбелязва

отсъствието на консенсус сред учените относно концептуалното ядро на популизма.¹ Имайки предвид многоаспектния характер на изследвания феномен, теоретичният обзор в Първа глава на дисертацията цели да се изведат неговите базови характеристики, за да може да се стъпи върху общ фундамент и да се установи въз основа на какви индикатори определяме дадена политическа партия или дадено политическо поведение като популистки и да се установи какво влияние оказва популизмът върху развитието на политическите институции в рамките на демократичната политическа система. За реализацията на така поставените цели се преминава през четири основни етапа: разграничение между аграрен и политически популизъм, анализ на базовите характеристики на политическия популизъм, преглед на основните методологически подходи за неговото изследване и на българските академични публикации по темата.

Аграрният популизъм се проявява в две най-разпространени форми. Фермерският радикализъм се свързва със създадената през 1892 в САЩ Народна партия с нейните етатистки позиции. В политическата ѝ програма² се открояват първите наченки на парадигмата на популисткото мислене, които на един по-късен етап от развитието на тази парадигма при оформянето и разцвета на политическия популизъм ще се превърнат в нейни базови характеристики. Искането управлението на държавата да се върне в ръцете на народа е прототип на радикалните идеи за пряка демокрация. Критиката към традиционните партии и професионалните политици е отправна точка към две ключови черти на съвременния популизъм – антипартийната насоченост и антиелитизма. Антиелитизмът, антипартийността и апелите за пряка демокрация (макар и тази идея в края на XIX в. все още да не е изкристализирала в съвременния ѝ вид), заченати от аграрните популисти, се превръщат във фундамента на политическия популизъм. Другата форма на аграрния популизъм е руското народничество. За народниците само народът познава критериите за справедливост, интелигенцията се е откъснала от народа и е в дълг към него. Виждат социална несправедливост в живота,

¹ Bonikowski, B., N., Gidron, Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, № 13-0004, <http://scholar.harvard.edu/files/gidron_bonikowski_populismlitreview_2013.pdf>, p. 1, последно посещение 03.01.2016, Canovan, M., Two Strategies for the Study of Populism, Political Studies, XXX (4), 1982, p. 544, В : Тагиев, П., Популизъмът и политическата наука, в: Популизмите, съст. Жан-Пиер Риу, Рива, С., 2011, с. 14-15

² Енциклопедия на политическата мисъл – Блекуел. Справочник, с. 403; Малинов, С., Размисли за българския популизъм, Eurozine.com, <http://www.eurozine.com/articles/article_2008-01-23-malinov-bg.html>, последно посещение 14.12.2015

за тях образът на истинския човек е в лицето на трудещите се, враждебни са към културата и обвиняват висшите класи, че са се отдалечили от религиозните вярвания на хората. Отричат западния капитализъм и абсолюта на частната собственост и смятат, че Русия има алтернативен път за социално развитие. Не се стремят към власт, държавата ги отблъсква и не могат да разберат нейния смисъл.³ Аграрните популизми в Северна Америка и Русия са коренно различни феномени и едва ли биха могли да се открият общи черти между тях, като изключим обръщането към онази част от населението, която обработва земята.

За разлика от аграрния популизъм, който успява да просъществува за кратко и остава в историята, политическият проявява по-голяма устойчивост. Енциклопедията Блекуел откроява няколко ключови характеристики на феномена: 1. той е антиелитистки и ксенофобски; 2. има плебисцитарна насоченост; 3. в отделни случаи води до популистка диктатура; 4. възприема нацията като единно цяло, игнорирайки фракции и класи.⁴ От дефиницията би могло да се направи изводът, че унификацията на апела, отправен към целокупния народ, избягва партийните противопоставяния между отделните групи по интереси. Тази унификация, както и склонността на популизма да преминава отвъд партийните и класовите противоречия в името на общия интерес, му пречат да защити интересите на която и да било група от населението.

В определенията на Блекуел са формулирани базови специфики на популизма. Тази изходна позиция позволява тяхното по-натъшно проследяване, разширяване и верификация на базата на теоретичния обзор на научната литература. Пол Тагарт предлага шест унифициращи характеристики на популизма: 1. Популизмът е присъщ на представителната политика, но е враждебен спрямо нея. 2. Популистите се самоидентифицират със „сърцевината на страната”, („heartland”) – идеализирана, романтична и неисторична концепция, която проектира миналото в настоящето като нещо изгубено. 3. При популизма липсва ядро от ценности, те произтичат от „сърцевината на страната”. 4. Популизмът не е присъщ на политическата стабилност, а възниква в условия на кризи. 5. Харизматичното лидерство отхвърля бюрократизираните, регулираните и ограничени форми на лидерство, но в дългосрочен план възниква проблемът за последствията от смяната на лидера. 6. Популизмът е хамелеонски и е „оцветен от контекста”, може да бъде както ляв, така и десен, а това го

³ Бердяев, Н., Извори и смисъл на руския комунизъм, ИК „Христо Ботев”, С., 1994, с. 61-76

⁴ Енциклопедия на политическата мисъл – Блекуел. Справочник, Център за изследване на демокрацията, С., 1997, с. 404

прави проблематичен.⁵ Аргументите на Пол Тагарт доказват, че е възможно да се изгради близка до идеалната типология на популизма, която да обхваща голям брой характеристики, и потвърждават виждането, че популизмът навсякъде е уникален сам за себе си и би следвало да се разглежда като такъв. Списъкът от характеристики на Тагарт не е изчерпателен, в него отсъстват вече изброените ксенофобия и надмогване на класовите противоречия, но за сметка на това се въвеждат нови. Така се потвърждава тезата, че многообразието от характерни черти на популизма е предизвикателство пред изграждането на универсална типология. За разлика от стремежа към унификация на Тагарт, Пиер Тагиеф разграничава шест различни смисъла на понятието: 1. движение за политическа мобилизация; 2. режим с авторитарен или полуплебисцитен характер; 3. идеология; 4. поведение, което може да има различна идеологическа окраска; 5. реторика; 6. популизъм на легитимирането, възникващ при кризи на легитимността на политическата система.⁶ Общите допирни точки между Тагиеф и Тагарт са, че популизмът възниква в условия на кризи, не е обвързан с конкретна идеология, популистките движения имат харизматичен лидер, който е враждебно настроен към институциите на демокрацията и към нейните представителни механизми и който търси пряка връзка с народа. Аналогични характеристики изброява и Франсоа Ейсбург, който предлага дефиниция на популизма, състояща се от шест съставни елемента: 1. харизма на лидера; 2. демагогия; 3. незачитане на институциите като посредници, 4. противопоставяне народ – елит; 5. отхвърляне на елитите, чужденците и корупцията; 6. умението на популистите да използват копнежа на хората към изгубеното усещане за идентичност.⁷ Съществен аспект от анализа на Ейсбург е свързан с антиелитисткия характер на популизма. Антиелитизмът е конституиран през призмата на атомистичния възглед за обществото, а не като двигател на една обща воля. Въпреки това, е налице всеобщ стремеж за противопоставяне на корумпираните елити. Във формулировката за копнежа по изгубения рай се съзира нещо подобно на носталгичните настроения към „сърцевината на страната”, така както описва феномена Пол Тагарт. При Ейсбург обаче се касае за споделена обща идентичност, а при Тагарт – за споделен общ живот. Двете интерпретации се отнасят към нещо, което вече го няма. Естествената склонност на

⁵ Taggart, P., The Populist Turn in the Politics of the New Europe, Paper prepared for presentation at the 8th Biannual International Conference of the European United Studies Association conference, Nashville, 27-9 March, 2003, pp. 6-9; 11-14 <<http://aei.pitt.edu/2962/1/165.pdf>>, последно посещение 29.01.2016

⁶ Тагиеф, П., цит. съч., с. 23-26

⁷ Ейсбург, Ф., Старият и новият, сп. Критика и хуманизъм, кн. 23, бр. 1, 2007, с. 102-105

популистката нагласа е да обвинява елитите за липсващата алтернатива на по-добрия живот. Популизмът дължи своята жизнеспособност на обещанието за бъдещето, чиито позитивни проекции открива в миналото и тази особеност може да се изведе като самостоятелна характеристика.

В края на общия преглед на особеностите на политическия популизъм е необходимо да се фокусира анализът на проявленията на феномена върху неговия европейски контекст, защото България е част от този контекст, заемайки мястото си на посткомунистическа източноевропейска страна, интегрирана в евроатлантическите структури. Теорията сама по себе си не е достатъчна, за да опише конкретни състояния, принадлежащи към политическата реалност; тя задава научния инструментариум, но не разполага с ресурсите на емпирията. Чрез прехода от теоретичното към емпиричното се създават условия да се потвърдят и разширят направените първоначални наблюдения и да се ситуира популизмът в рамките на действителната политическа събитийност.

Жак Рупник посочва четири характеристики на популистката ситуация в страните от Централна и Източна Европа след присъединяването им към ЕС: 1. ниско доверие към демократичните институции, съмнение, че изборите не са честни; 2. често провеждане на референдуми като форма на пряка демокрация; 3. разрушаване на установения консенсус между елитите по отношение на пазарната политика, модернизацията и евроатлантическата ориентация; 4. противопоставяне на европейската интеграция и защита на националната идентичност.⁸ Рупник извежда конкретния механизъм, по който протичат процесите на политическа фрустрация, водещи до популистка мобилизация. В основата им стои нарастващото обществено недоверие към демократичните институции, а това означава недоверие към демократичните устои на политическата система, съмнение, че единствено възможните правила на играта, зададени от смисъла на демокрацията, са източник на легитимност и справедливост. При контекстуализацията на изведената дотук теория в емпирията могат да се отбележат някои съвпадения, като се формулират няколко основни характеристики на европейския популизъм въз основа на анализа на Томас Кародърс: 1. Европейският популизъм е алтернатива на центризма на либералния консенсус. 2. Той не е нито ляв, нито десен. 3. Популизмът е устойчив феномен с трайно присъствие в политиката. 4. Възниква в резултат на кризата на легитимността на политическата

⁸ Рупник, Ж., Популизмът в Източна и Централна Европа, сп. Критика и хуманизъм, кн. 23, бр. 1, 2007, с. 130-133

система. 5. Влошената социална и икономическа ситуация в страните от Централна и Източна Европа след 1989 създава условия за популистка мобилизация.⁹ Томас Кародърс набелязва някои от параметрите на кризата на легитимността на политическата система, които могат да се разглеждат като допълнение към анализа на Жак Рупник, макар и да нямат пряко отношение към него. Неудовлетвореността на гражданите от социалното им битие генерира настроения, насочени срещу съществуващата политическа система. По естествен път се засилва недоверието към партиите, към политическите институции и респективно към политическото въобще. Появата на електорални партии е свидетелство за отвращението на гражданите към традиционните механизми на политиката, за нежеланието им да участват пряко в нея и за зародилия се стремеж да търсят алтернативни пътища.

Теоретичният обзор налага извода, че популизмът, независимо от това дали е на власт, или се е устремил към властта, винаги атакува традиционните политически институции и партии, за да може да се противопостави на явленията, пораждащи кризата на представителството и да предложи политическа алтернатива. В различните контексти споменатите особености се проявяват по един или друг начин. Конкретният инструментариум, чрез който популистите реализират своите политически цели, е обект на анализ в различните методологически подходи за изследване на популизма.

Научната литература разграничава най-общо три подхода към дефинирането на популизма: като идеология (Кас Муде и Ровира Калтвасер¹⁰), като дискурсивен стил (Маргарет Канован и Ернесто Лакло¹¹) и като стратегия за политическа мобилизация (Такис Папас и Кърт Уейланд¹²).

⁹ Кародърс, Т., Популизмът в сравнителен план: Западна Европа, Централна и Източна Европа, Южна Америка, сп. Критика и хуманизъм, кн. 23, бр. 1, 2007, с. 121-124

¹⁰ Муде, К., Популистският Zeitgeist в днешна Европа, сп. Критика и хуманизъм, кн. 23, бр. 1, 2007, с. 115-119; Муде, К., Популистският Zeitgeist, сп. Политически изследвания, бр. 2, 2007, с. 47-70; Mudde, C., C. Kaltwasser, Voices of the Peoples: Populism in Europe and Latin America Compared, Kellogg Institute, Working Paper 378, July 2011, <<https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/378.pdf>>, последно посещение на 20.01.2016

¹¹ Канован, М., Вярвайте на народа! Популизмът и двете лица на демокрацията, сп. Критика и хуманизъм, кн. 41, извънреден бр., 2013, с. 189-207; Лакло, Е., Популизмът: Какво ли значи това?, сп. Критика и хуманизъм, кн. 41, извънреден бр., 2013, с. 209-223

¹² Pappas, T., Populism Emergent: A Framework for Analyzing its Contexts, Mechanics, and Outcomes, EUI Working Paper RSCAS 2012/01, <http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/20114/RSCAS_2012_01b.pdf?sequence=1>, последно посещение 22.01.2016; Weyland, K., Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics, Comparative Politics, Vol. 34 (1), 2001

Тук ще бъдат представени в обобщен вид основните характеристики на популизма според трите подхода, съобразно защитените тези от застъпниците на съответната парадигма.

Очертават се следните специфики на популизма като идеология: 1. Антиелитизмът е израз на дефинитивно предпоставеното от Кас Муде противопоставяне на чистия народ срещу корумпираните елити. 2. Популизмът е противоположност на плурализма; при него съществува една обща воля на народа, която унифицира разнородните искания и интереси, присъщи на плуралистичното общество. 3. Склонност за адаптация към формалните демократични процедури, съчетана с антилиберални настроения, представляващи заплаха за либералната демокрация и за конституционния ред. 4. Антипартийност – противопоставяне на установените партии като създаващи разделения в хомогенния народ и корумпиращи връзката с електората. 4. Харизматично лидерство като допълнителен неконституиращ елемент на популизма. 5. Популизмът не е нито ляв, нито десен, в определени контексти може да бъде преимуществено ляв или преимуществено десен. 6. Ксенофобия, присъща на някои негови проявления; изключваща или включваща политика в зависимост от географския контекст. 7. При определени условия се влияе от икономически фактори.

Като дискурсивен стил: 1. Популизмът е апел към народа, политически дискурс, насочен срещу политическите елити, партии и институции, срещу етнически или социални групи. 2. Популизмът възниква върху терена на неизпълнените политически и социални обещания, на неудовлетворените искания. 3. Популизмът е присъщ на демокрацията, тъй като настоява за повече власт на народа, но в една или друга степен представлява заплаха за функционирането на демократичните институции. 4. Той отхвърля институциите като посредници и разчита на особено важната фигура на един харизматичен лидер. 5. Сходството между популизма и представителната политика е в стремежа да се материализира общата воля на народа, но популизмът разчита и на недемократични средства за реализацията на тази цел.

Като стратегия за политическа мобилизация: 1. Популизмът възниква в резултат на кризи на легитимността на политическата система, има антипартийна и антиинституционална насоченост. 2. Консолидацията около фигурата на харизматичния лидер е фактор, който играе ключова роля при противопоставянето между обикновения народ и корумпираните политически елити. 3. Популизмът разчита

на манипулацията на народното недоволство заради неизпълнените социални обещания на политиците. 4. Популистският дискурс конституира образа на врага на народа в лицето на партиите, институциите и корумпираните политически елити.

След изясняването на основните характеристики и научни подходи към изследването на популизма е необходимо да се насочим към прегледа на българските публикации по темата, за да установим дали има приемственост при типологизирането на базовите характеристики.

Българските изследователи на популизма проследяват развитието в локален контекст на специфичните характеристики на явлениято, които влизат в пряка връзка с тенденциите, открити в научната литература в глобален мащаб. Според Георги Карасимеонов популизмът като понятие има ограничена научна стойност, но се среща при всички политически партии. Би могла да се направи следната систематизация на тезата на Карасимеонов: 1. популизмът е продукт на недоверието към институциите и на кризата на тяхната легитимност; 2. популизмът е движение; 3. обединява се около харизмата на лидера; 4. изгражда се около централизирани структури; 5. той е агресивен; 6. пренебрегва демократичните правила; 7. ориентиран е плебисцитарно; 8. базиран е върху дихотомията „приятел – враг“; 9. той е опортюнистичен и демагогски.¹³ Даниел Смилов смята, че популизмът настъпва на етапа на фрустрация на демокрацията, който е обяснен като етап, чийто основен белег е „глухото мърморене на широките народни маси и безпосочното недоволство от страна на най-разнообразни групи.” Фрустрацията има три основни специфики: 1. Латентното недоволство сред отделни обществени групи се насочва срещу действията на висшите органи на властта и се оформя разочарование спрямо начина на функциониране на демокрацията. 2. Нараства недоверието на протестиращите и на недоволните към партиите и парламента, както и към политиците въобще и от това страдат всички институции на представителната демокрация. 3. Налага се схващането, че „...изборите не могат да доведат до фундаментални промени в политическия курс на държавата.”¹⁴ Карасимеонов и Смилов наблягат върху напрежението, което съществува между популизма и механизмите на функциониране на представителната демокрация, върху срива на общественото доверие към политическите институции. Докато Даниел Смилов споделя схващането, че популизмът е идеология, на противоположна позиция застава

¹³ Карасимеонов, Г., Има ли понятието популизъм научна стойност?, сп. Политически изследвания, бр. 1, 2008, с. 3-12

¹⁴ Смилов, Д., Фрустрация на демокрацията, сп. Обектив, бр. 159, 2008, с. 26-27

Светослав Малинов. Малинов възприема друг подход към изясняване на понятието, като най-напред посочва какво популизъмът не е: 1. Той не е феномен с проявления извън границите на Новото време. 2. Не е идеология, защото за разлика от идеологиите е еkleктичен и непоследователен. 3. Не е нито лъв, нито десен. Според Малинов доминиращите черти на популизма са антипартийността и непрестанното позоваване на мнението на хората срещу елитите. Популизъмът поставя волята на народа над стандартните механизми на функциониране на представителната демокрация, също така претенцията за съществуване на една обща воля стимулира говоренето срещу политическите елити и партиите, които разделят народа.¹⁵ И в тази концепция популизъмът ерозира демократичната политическа система и нейните правила, институции и функционални инструменти. В същата посока води и дефиницията на Светлозар Андреев за популизма, в която се открояват няколко основни елемента: 1. нестройна система; 2. противопоставяне народ – елит; 3. противопоставяне на гражданите срещу институциите; 4. отхвърляне на посредничеството на партии, профсъюзи и гражданско общество; 5. харизма на лидера; 6. манипулация на символи и идеи чрез медиите.¹⁶ Тази дефиниция се доближава до парадигмата, разглеждаща популизма като стратегия, и акцентира върху ресурсите на харизматичния лидер да осъществи антиелистичка мобилизация, насочена срещу институционалния фундамент на демокрацията като система. Петър-Емил Митев разглежда популизма през призмата на политическото поведение.¹⁷ Ружа Смилова твърди, че популистите застрашават политическия плурализъм с претенцията на техните харизматични лидери да бъдат единствените автентични изразители на общата воля на народа, възприет като хомогенна цялост, а не като носител на разнопосочни и противоречиви интереси, а основното възражение срещу тази претенция е, че свободните конкурентни избори са най-ефективният инструмент за материализацията на волята на суверена.¹⁸ Антоний Тодоров е изразител на тезата, че популизъмът е положително явление, не представлява опасност за демокрацията и използва референдумите като инструмент на пряката демокрация, давайки по този начин повече власт на народа. Така се отвърля ролята на

¹⁵ Малинов, С., Размисли върху българския популизъм, Eurozine.com, <http://www.eurozine.com/articles/article_2008-01-23-malinov-bg.html>, последно посещение 14.12.2015

¹⁶ Андреев, С., Видове популистички партии и бъдещето на демокрацията в България, сп. Политически изследвания, бр. 4, 2007, с. 3-30

¹⁷ Митев, П.-Е., Що е то популизъм и има ли почва в съвременния свят?, сп. Политически изследвания, бр. 1-2, 2017, с. 21

¹⁸ Смилова, Р., Популизъм и отдалечаване на меритократичните елити в либералните демокрации, сп. Политически изследвания, бр. 1-2, 2017, с. 26-41

институциите като посредници между гражданите и политическите партии и се ограничава властта на последните. Тезата на Тодоров свидетелства за наличието на алтернативна позиция в рамките на българския академичен дебат, факт, който още веднъж подчертава проблематичния характер на популизма.

На базата на направения анализ дисертационният труд предлага следната дефиниция за популизъм:

Популизмът не е идеология, а е начин на политическо мислене, говорене и действие, присъщ на съвременната политика, който притежава следните характеристики:

1. Антиелитизъм – критика на доминиращите политически елити като корумпирани и противопоставянето им на обикновения народ;
2. Антипартийност – противопоставяне на традиционните партии като разединяващи народа и възпрепятстващи материализацията на неговата обща воля;
3. Антинституционалност – отричане на ролята на политическите институции като инструмент за вземане на легитимни политически решения, представляващи общата воля на народа;
4. Антидемократичност – несъобразяване с принципите на представителната демокрация и тяхното системно подкопаване;
5. Антиконституционност – противопоставяне на принципите на конституционния ред;
6. Антиплюрализъм – отхвърляне на принципите на политическия плюрализъм и тяхното противопоставяне на общата воля на народа;
7. Демагогия – популистите говорят това, което хората искат да чуят;
8. Липса на ядро от ценности, колаборация на популизма с леви и с десни идеологии;
9. Манипулиране на общественото недоволство в ситуации на неудовлетворени социални и политически искания;
10. Поява в условията на кризи на легитимността на политическата система;
11. Плебисцитарна насоченост – популистите настояват за често провеждане на референдуми;
12. Харизматичен лидер, който катализира популистката мобилизация;
13. Отхвърляне на ролята на институциите като посредници между популисткия лидер и народа;

14. Използване на ресурсите на медийната демокрация за осъществяване на пряка и непосредствена комуникация между лидера и народа;

15. Противопоставяне на етническите малцинства, имигрантите и чужденците.

Втора глава: Отклонение от институционалните правила в популисткия дискурс на партийните лидери

От цитираната дефиниция дисертацията извежда следните десет индикатора за популизъм: отрицание/отхвърляне на елита, противопоставяне елит/народ, унификация на народната воля, антипартийност, значение на личността/харизмата, засилване на социални очаквания, създаване образ на врага, отхвърляне на институциите посредници, отхвърляне на институциите като инструмент за взимане на легитимни решения. Въз основа на тези индикатори Втора глава изследва отклонението от институционалните правила в популисткия дискурс на партийните лидери чрез качествен контент-анализ и проследяване на определени политически събития.

Качествен контент-анализ на популисткия дискурс на партийните лидери

За целта на качествения контент-анализ са използвани 78 броя текстови материали за тримата популистки лидери. От тях 26 са за Симеон Сакскобургготски, 25 – за Бойко Борисов и 27 за Волен Сидеров. Резултатите от контент-анализа са структурирани с оглед доказването на работните хипотези, които бяха формулирани при представянето на методологията, и в отделните анализи по тях са приложени данни от съответната група индикатори. (Виж таблица 1.)

Таблица 1: Групиране на индикаторите по хипотезите

Хипотеза	Индикатори
Общото в популисткия дискурс на изследваните политически лидери се дължи на използването от тях на популистки дискурсивни категории.	Отхвърляне/отрицание на елита Създаване образ на врага Антипартийност Противопоставяне народ–елит Засилване на социални очаквания Унификация на народната воля
Основната специфика на дискурса на изследваните политически лидери се поражда от специфичното им разбиране на образа на народа, на собствения им образ и от това на образа на врага.	Противопоставяне народ-елит Значение на личността/харизмата Създаване образ на врага Ксенофобия Антипартийност Засилване на социални очаквания
Популисткия дискурс на изследваните политически лидери е едновременно антиелитистки и антиплуралистичен и представлява заплаха за демокрацията, защото има за цел унификация на народната воля. (хипотеза по Ян-Вернер Мюлер)	Унификация на народната воля Незачитане на институциите като инструмент за вземане на легитимни решения Отхвърляне/отрицание на елита Антипартийност

Хипотеза 1:

Общото в популисткия дискурс на отделните изследвани политически лидери се дължи на използването от тях на популистки дискурсивни категории.

Като цяло, Симеон Сакскобургготски, Бойко Борисов и Волен Сидеров използват общи популистки дискурсивни категории, чието най-устойчиво присъствие се наблюдава при индикаторите за отрицание/отхвърляне на елита и за засилване на социални очаквания. В дискурса на тримата лидери елитът е аморален, корумпиран, непрофесионален, разграбва държавата, а при Борисов и Сидеров предизвиква финансова дестабилизация; освен това елитът не удовлетворява исканията на хората, живее в охолство, докато народът тъне в „мизерия” и изпитва „гняв”. Последната постановка се използва инструментално за катализиране на антисистемна популистка мобилизация, чрез засилване на очакванията за промяна: Сакскобургготски използва словосъчетанието „мъката и нарастващия гняв на много хора”, Сидеров употребява думите „мизерия”, „гняв”, „геноцид”. И Сидеров, и Сакскобургготски говорят за трудолюбието и предприемачеството на българите. Също така социалните очаквания се представят в дискурсивни категории, които приемат като еталон икономическите достижения на напредналите държави в Европа – „европейски стандарти” (Сакскобургготски и Сидеров), „европейско развитие на България” (Борисов), „европейско ниво на живот”, „светлото европейско бъдеще” (Сидеров). Казаното не ни дава достатъчно основание да верифицираме напълно нашата първа хипотеза. Необходимо е да направим две важни уговорки: Първо, иманентно присъща характеристика на популисткия дискурс е ксенофобията; в анкентните карти за Симеон Сакскобургготски и Бойко Борисов по този индикатор не са регистрирани данни и затова той не е включен в анализа. Друга такава съществена характеристика е създаването на образа на врага, но този процес протича по съвършено различен начин при тримата лидери и следователно излиза извън обхвата на изследваната хипотеза. Налага се изводът, че тя е частично вярна.

Хипотеза 2:

Основната специфика на дискурса на изследваните политически лидери се поражда от специфичното им разбиране на образа на народа, на собствения им образ и от това на образа на врага.

Направените наблюдения върху изследваните единици на анализ водят до следните изводи относно разбиранята на тримата популистки лидери за собствения им образ, образа на народа и образа на врага:

1. При Симеон Сакскобургготски образът на народа е представен през призмата на необходимостта да бъде подобрен стандартът му на живот и да бъдат удовлетворени социалните му очаквания. Той не разпознава възможността за това в традиционните елити и вижда алтернатива в бившия монарх. В разбирането на Борисов народът търпи страдание, което е продукт на грешно управление от страна на непрофесионални и корумпирани политици и партии, довело държавата до катастрофа. При Сидеров дистанцията между политическия лидер и народа е напълно игнорирана, за да се осъществи взаимното им противопоставяне срещу елита, срещу начина на функциониране на политическата система и нейните партийни и институционални механизми. Оттук следва, че разбирането за народа е положено в контекста на антиплюралистичен модел, в който се отрича формалната рамка на съществуването на демокрацията.

2. Собственият образ на Сакскобургготски е представен като цар на народа, като спасител, идващ отвън, и носител на ясното съзнание за дълг и саможертва. Бойко Борисов възприема себе си като човек от народа, „хирург“ и вътрешен спасител, борец срещу корупцията и престъпността, притежател на физически качества. Волен Сидеров е гарант за отстояване на българското, той е неизкушен от властта, при него харизмата не представлява съществен конституиращ елемент при изграждането на популисткия дискурс.

3. При Сакскобургготски липсват данни за създаване на образа на врага, доминира консенсусната визия за политиката и толерантността към опонентите. Бойко Борисов се конфронтира с всички партии и с управлението като цяло, изобличава го, застава срещу него. Търсенето на врага е формата на конфликтна комуникация с опонентите, чрез която се създава собствената политическа идентичност и ценност. Сидеров развива основните дискурсивни техники на основата на противопоставянето срещу ДПС, етническите малцинства и различни външни спрямо страната врагове, като поставя под съмнение нейната геополитическа ориентация и това го откроява в значителна степен от другите двама изследвани популисти.

От направените изводи следва, че втората хипотеза е вярна.

Хипотеза 3:

Популисткият дискурс на изследваните политически лидери е едновременно антиелитистки и антиплюралистичен и представлява заплаха за демокрацията, защото има за цел унификация на народната воля. (хипотеза по Ян-Вернер Мюлер)

Тримата изследвани популистски лидери по свой собствен начин поставят общата воля на народа в противовес на исканията на елита и на съществуващите плуралистични механизми. Симеон Сакскобургготски представя себе си за обединител и отправя апели за тотално заличаване на политическите различия, за консолидация около идеите, принципите и целите на неговото движение, които могат да се осъществят и с цената на прекриване на институционалните процедури. Бойко Борисов също си служи с подобен тип апели, но при него те са в значително по-умерена форма; общата воля се идентифицира с желанията на доминиращото малцинство в противовес с формалните правила за монопол на мнозинството върху политическата власт, в разрез с нормативните изисквания; парадигмата на политическото мислене на лидера на ГЕРБ влиза в разрез с принципите на плуралистичното представителство, защото тя се съобразява с политическия курс на формацията независимо от степента на неговата институционална адаптивност. Волен Сидеров се противопоставя на партиите, когато техните действия не съответстват на позицията на „Атака”, отъждествявана с волята на народа, и на институциите, когато по аналогичен начин те не се съобразяват с народния интерес. Конфликтната реторика на Сидеров обаче не посочва какво включва тази обща воля, тя е конструирана изцяло върху отрицанието, върху несъобразяването с принципите и механизмите на демокрацията и на плурализма. В заключение, резултатите от проверката на третата хипотеза потвърждават нейната валидност.

Обобщение на резултатите от контент-анализа

1. От контент-анализа става ясно, че дискурсът на изследваните политически лидери е популистски, тъй като резултатите от проведеното емпирично изследване във Втора глава потвърждават теоретичните постановки, изведени в Първа глава. Като негова основна характеристика се очертава антиинституционалността.

2. Контент-анализът показва параметрите на изграждането на образите – на лидера, на народа и на врага, което създава популизъм. Тези образи задават различията между тримата лидери, изведени в изводите към втората хипотеза. Спецификата на дискурса на изследваните популисти се проявява в начина, по който всеки един от тях конструира връзката лидер – народ – враг.

3. Трите дискурса се оказват ефективни поради устойчивостта и адаптивността на обществените нагласи и очаквания към популизма, както и поради способността на популистките лидери да заявяват точно това, което хората искат да чуят. Но тази ефективност на практика се оказва деструктурираща за политическата система, както става ясно в изследването на директните проявления на популисткото

антиинституционално действие в следващата част от дисертацията, анализираща събитията, където се подлага на верификация споменатата основна хипотеза на изследването.

Събития, при които се наблюдава отклонение от институционалните правила в популисткия дискурс на партийните лидери

а) Симеон Сакскобургготски

Първото събитие, на което се спираме при Сакскобургготски, е *незачитането на значимостта на президентската институция при провеждането на президентските избори през 2001*. Политическото поведение на Симеон Сакскобургготски пренебрегва установената политическа традиция за ангажираност на премиера към всякакъв тип изборен процес, касаещ бъдещето на държавата. От формално-юридическа гл.т. нежеланието на Сакскобургготски да гласува не представлява противоправно деяние и ние не оспорваме легитимността на този аргумент. Лидерът на НДСВ обаче предприема серия от политически ходове по време на предизборната кампания и в самия изборен ден, чрез които той в качеството си на министър-председател се дистанцира от президентската институция и показва известно неуважение към нея като фактор в политическия живот.

Второто събитие касае *опита да се заобиколи Законът за обществените поръчки при сключването на договора за българските митници с британската консултантска компания „Краун ейджънтс“ от 29.11.2001*. Сакскобургготски предприема политически ход да избегне ратификацията на договора от НС и на правителствено заседание, проведено на 25.10.2001, предлага сделката да се обвърже с националната сигурност, като използва правната възможност, регламентирана в Закона за обществените поръчки, подобен тип договори да не минават през ратификация от парламента. Настъпилото разминаване в мненията на членовете на МС относно това дали Договорът с „Краун ейджънтс“ е сключен по ЗОП, или по Закона за задълженията и договорите, свидетелства за политически ход, извършен от министър-председателя, който нарушава Конституцията на РБ и действащото законодателство, за да прокара определени икономически интереси. Пренебрегнати са нормативните функции на парламентарната институция като участник в процеса на ратификация на международните договори, по които България е страна.

Следващият пункт на отклонение от институционалните правила, извършено от министър-председателя, е *несъобразяването с официалната българска позиция относно сроковете за затваряне на АЕЦ „Козлодуй“*. Симеон Сакскобургготски

допуска разминаване между собствената си позиция и позициите на официалните държавни институции. В изявление пред гръцкия премиер Костас Симитис от 22.01.2002 обявява съгласието си България да изведе от експлоатация 1 и 2 блок на АЕЦ „Козлодуй“ до края на 2002, а 3 и 4 – до края на 2006. Позовава се на ангажимент, поет от България в сключен меморандум с Европейската комисия от 1999, в който е записана българската позиция 3-и блок да престане да функционира през 2008, а 4-и през 2010. Чрез своите изказвания по въпроса за реакторите Симеон Сакскобургготски не успява да защити българския национален интерес по смисъла на положената клетва при избирането си за министър-председател. Не става достатъчно ясно дали той е добре запознат с текста на подписания през 1999 меморандум, или поради необходимостта от ускоряване на процеса на европейската интеграция на България еднолично променя официалната държавна позиция, без да е съгласувал това действие с членовете на собствения си кабинет. Разнопосочните сигнали, идващи от представители на управляващото мнозинство при интерпретацията на изказванията на премиера, свидетелстват, че междуинституционалната координация е нарушена.

Друг пример за нарушени координационни отношения са *проблематичните институционални взаимодействия между премиера - партиен лидер и Парламентарната група на НДСВ и осъществяването на промените в правителството през 2003*. През 2003 Симеон Сакскобургготски извършва промени в ръководството на ПГ на НДСВ и в персоналия на МС, които не са мотивирани конкретно в контекста на изпълнението на управленските политики. Сакскобургготски декларира целта си да оптимизира работата на групата и на кабинета по посока на реализацията на програмните приоритети на партията, чрез политическото си поведение излъчва сигнали, които сочат, че е недоволен от нивото на институционалната координация вътре в самия кабинет и във взаимодействията между премиера - партиен лидер и собствената му парламентарна група. Причината за това е, че харизматичният лидер измества демократичния хоризонтален модел на координация с вертикални отношения на субординация от авторитарен тип, които са неадаптивни към институционалните механизми в плуралистичната политическа система. Основният проблем произтича от авторитарния стил на вземане на решения на министър-председателя, който влиза в сблъсък с установения начин на функциониране на демократичната политическа система. За да докаже правилността на собствената си визия за правене на политика, лидерът на НДСВ акцентира върху примата на целите за постигане на социален просперитет и върху личния си принос за тяхната реализация.

Последната постановка се използва в изявленията му като аргумент, който оправдава неговите политически действия, отговарящи на антиинституционалността като характеристика на популисткия дискурс.

б) Бойко Борисов

От *опита на Борисов да окаже натиск върху градския прокурор на София Николай Кокинов, за да се прекрати съдебно дело срещу земеделския министър Мирослав Найденов*, обстоятелство за което през пролетта на 2013 излизат данни от Специални разузнавателни средства (СРС) от подслушвани неформални разговори между Борисов, Найденов и Кокинов, става ясно, че министър-председателят нарушава законодателството и принципа на разделение на властите, оказва се замесен в търговия с влияние в съдебната система, самоситуира се като активен субект в предопределянето на решения, които са предмет на кадровата политика на третата власт – в частност такъв е случаят с избора на главен прокурор. Дисфункцията на институциите произтича от престъпния характер на деянията на участниците в посочените разговори, а този характер се обуславя от факта, че те са съставомерни с текстове от Наказателния кодекс, касаещи възпрепятстване на наказателно преследване, търговия с влияние, изнасяне на класифицирана информация, незаконно подслушване.¹⁹ Другият фактор за наличие на дисфункция е отказът на прокуратурата да се самосезира по случая, единственото престъпление, което тя констатира, е незаконното подслушване; на тази база се появяват допълнителни основания за съмнения относно оказано политическо влияние от страна на премиера върху съдебната система.

Намесата на Бойко Борисов, която води до спиране на митническа проверка срещу собственика на бирената фабрика „Леденика” Михаил Михов, свидетелства за проява на антиинституционалност в три аспекта: 1. Събитието извежда данни за корупция по високите етажи на държавната власт. Министър-председателят предприема действия след лично обаждане на президента Георги Първанов. 2. Извършва се нарушение на законодателството. Премиерът спуска нареждане за спиране на проверката, без това да влиза в неговите прерогативи. 3. Липсва ефективна институционална координация между министър-председателя, финансовия министър Симеон Дянков и изпълнителния директор на Агенция „Митници” Ваньо Танов. Агенцията е на пряко подчинение на министъра, но министър-председателят с намесата си в спора нарушава утвърдената административна йерархия. Вътрешноведомствените

¹⁹ Наказателен кодекс, в сила от 01.05.1968, изм. - ДВ, бр. 50 от 1995, изм. - ДВ, бр. 75 от 2006, в сила от 13.10.2006; изм. - ДВ, бр. 95 от 1975, изм. - ДВ, бр. 26 от 2004, изм. - ДВ, бр. 26 от 2010

противоречия в рамките на МС между Борисов и Дянков произтичат от противопоставянето между правно релевантния подход за решаване на проблема и този, който е избран от премиера. Координацията е изместена от механизма на субординацията, чието действие предопределя крайния резултат. Волята на Борисов надделява над правната логика. Така оформилата се политическа ситуация би могла да послужи като още едно потвърждение на нашата хипотеза, че, когато е институционализиран във властта, популистският лидер задава дискурс, който води до отклонение от правилата.

Разгледаната дотук тенденция Бойко Борисов да се намесва в работата на съдебната система и да извършва търговия с влияние в нея се проявява в безпрецедентното съвпадение между изразените публични позиции от страна на премиера и последвалите действия на главния прокурор *при предприемането на репресивни мерки срещу председателя на Софийския градски съд (СГС) Владимира Янева*. Аналогично на другото събитие, проследено в предходния анализ и засягащо тесните връзки между Борисов и Кокинов, фактите по случая „Янева” свидетелстват за погазване на принципа на разделение на властите; министър-председателят оказва пряко влияние върху процесите в съдебната власт и поставя под съмнение нейната независимост. Отново се експонира настъпилото разместване на институционални функции, което предизвиква нарушаване на властовите баланси. Борисов се намесва по недопустим начин в работата на независимата съдебна власт в разглеждания случай, като от една страна прави публично изказване с призив за издаване на присъда на Янева за незаконно използване на СРС-та, а от друга – призовава по неформален път главния прокурор да завоалира въпросното нарушение. Вмешателството на министър-председателя като представител на изпълнителната власт в автономията на съдебната (отново аналогично със ситуацията с Николай Кокинов) излиза като факт в публичното пространство в резултат на записи от подслушани разговори. Този път участнички в разговорите са съдиите Владимира Янева и Румяна Ченалова. Отклонението от правилата на играта започва от нерегламентираните контакти на Бойко Борисов с прокурори и съдии и продължава с институционално наложената необходимост същите тези контакти да се разследват от въпросните магистрати. Фактологията, която излиза в публичното пространство, не е достатъчна като емпирична база за сериозен академичен анализ. Записаните разговори между Янева и Ченалова нямат стойността на официален легитимен източник на информация и освен това предлагат изцяло субективната интерпретация на лице, което е обект на предприетите политически ходове. Пряката

намеса на Борисов в работата на съдебната власт се извършва по непубличен начин, но независимо от противоречивите данни е несъмнено, че с политическите си действия отклонява съдебната система от стандартните правила, по които тя трябва да изпълнява своите функции. В качеството си на министър-председател той прекрива границите на своите институционални правомощия. Политическите зависимости завоалират процеса на съблюдаване на правните норми и това е крайният резултат от неспазването на баланса между властите.

в) Волен Сидеров

Важна особеност в политическото поведение на Волен Сидеров е, че за разлика от Сакскобургготски и Борисов, той не е получил пряк достъп до позиция в изпълнителната власт и поради тази причина естеството на антиинституционалността при него се конституира в по-специфичен модус. В качеството си на народен представител и на лидер на парламентарно представена партия, той извършва неправомерни действия, които представляват злоупотреба с неговия депутатски имунитет и със служебното му положение, като в повечето случаи става дума за хулигански прояви, които налагат повдигане на обвинение. Сидеров нарушава депутатската клетва и системно уронва престижа на институцията, в която работи, като прекрива нормите на допустимото поведение и на съществуващия правен ред. В качеството си на популистки лидер той се самоидентифицира като защитник на волята и на интересите на народа, опитва се да изтъкне злоупотребите на елитите и пристъпва техните правила, за да може да наложи визия за ред и справедливост, която влиза в колизия с нормите и законността.

Чрез блокирането на заседанието на Консултативния съвет за национална сигурност (20.06.2013) и последвалите неправомерни акции на народния представител, насочени срещу представители на гражданското общество и медиите, Волен Сидеров развива своя антиинституционален популистки дискурс в четири основни аспекта: 1. Влизайки с полицейска палка в сградата на НС, той прекрива правомощията, които има в качеството си на народен представител. Презумпцията, че би могъл да използва палката, за да въдворява ред, предпоставя възможността за противоправно присвояване на институционалните компетенции на МВР. 2. Актът на бойкотиране на кворума в НС поставя началото на една негативна практика, която е доразвита по-късно от депутатите от ГЕРБ, и нейното перманентно прилагане довежда парламента до трайна невъзможност да изпълнява своите функции. 3. Продължава отстояването на тезата на Сидеров, чрез която независимите медии са припознати като

врагове, защото не отстояват обществения интерес. 4. В случая не се конституира противопоставянето народ-елит според класическия модел на популистката парадигма. „Атака” се самоидентифицира с обикновения народ, но не, за да се изправи срещу елитите, а за да му противопостави протестиращите граждани. В целия ход на разглежданото събитие се проявява незачитането от страна на Волен Сидеров на политическите и на обществените институции и на установените легитимни демократични механизми за функционирането им. Сидеров се опитва да наложи модел, който се различава от правната рамка, и го интерпретира като излизащ извън обхвата на регламентираните институционални компетенции и подчинен на нечия индивидуална политическа визия. Следователно антиинституционалността в случая се състои в схващането, че институцията е длъжна да даде примат на волята на политика над постулатите на правото, а не политикът да се подчинява на нормативния ред, зададен от нея.

Същата тенденция на злоупотреба с власт и служебно положение се наблюдава при *инцидента с френския културен аташе Стефани дьо Мартие по време на самолетния полет София – Варна (07.01.2014)*. Поведението на Сидеров довежда до отклонение от базови институционални правила и предизвиква негативни последици: той превишава драстично депутатските си права, влиза в сблъсък със служител на реда и с дипломатическо лице, погазва законността; конфликтността и хулиганските прояви на депутата придобиват характера на институционализиран сблъсък. Крайният резултат от това поведение е нарушаване на правните норми и на обществения ред и уронване на престижа на НС като институция. Аналогични последици предизвикват и *незаконните проверки за продажба на наркотици, извършени от Сидеров в близост до НАТФИЗ (23.10.2015 и 25.10.2015)*. Освен това, депутатът се опитва да изземва правомощията на служителите на МВР и така допуска противоконституционна намеса на законодателната власт в работата на изпълнителната. Изследваното събитие очертава още един белег на институционална дисфункция, който се явява собствена специфика на ситуацията с лидера на „Атака” – компетентните органи (полицията, прокуратурата и съдът) не предприемат адекватни мерки в отговор на извършените правонарушения. Стеснени са възможностите за действие на парламента, тъй като Конституцията забранява започване на наказателно предследване срещу народен представител за извършено престъпление от общ характер без разрешението на НС, а тази процедура е сложна и продължителна и не позволява своевременното задържане на Сидеров. Ключовите дефицити на българската политическа система се изразяват както в

съществуващите пропуски в нормативната уредба, така и в невъзможността на управляващите елити да намерят съответните законодателни решения. Институциите не успяват да се вместят в приложното поле на официално регламентираните си компетентности, нито пък да излязат с адекватни предложения за разширяване на техния обхват. На терена на политиката възникват събития, които се случват в разрез с правилата на играта, и поставят на дневен ред въпроса за тяхната промяна и съответно за въвеждането на още по-строги правила, без да са налице достатъчни гаранции за постигане на по-голяма ефективност.

Политическото поведение на Волен Сидеров на територията на публичното пространство би могло да бъде интерпретирано в светлината на специфичните особености на българския популистски контекст; прекрачването на социалните норми в техния чисто поведенчески аспект е това, което отличава изявите на лидера на „Атака” от тези на лидерите на НДСВ и ГЕРБ. Публичните акции на Сидеров са маркирани с неуважение не само към съдебната власт, но и към всички институции като цяло. От позицията си на представител на политическия елит целенасочено предизвиква хаос чрез намесата си в правомощията на държавни институции и цели да постигне внушението, че те бездействат или поне са неспособни да се справят със задълженията си.

Изводи

От анализа на конкретните политически събития във Втора глава се потвърждава изследователската хипотеза, според която популистките лидери, получили достъп до властови позиции, перманентно нарушават институционалните правила. Налага се изводът, че антиинституционалността намира своето проявление преди всичко в два основни аспекта: Единият касае несъобразяването с правната рамка, която регламентира начина на функциониране на политическите институции; другият се отнася до системното нарушаване на принципа на разделение на властите. Но тези два аспекта са проявление на една и съща цел, преследвана и от тримата популистски лидери: те се опитват - и на практика успяват, да наложат модел на политическо поведение, при който на желанието да се постигне определен резултат от дадено публично действие се признава степен на релевантност, стояща над легитимните институционални механизми.

Трета глава: Популизмът като фактор за предизвикване на институционални кризи

Един от изводите на теоретичния обзор на дисертацията е, че като стратегия за политическа мобилизация популизмът възниква в резултат на кризи на легитимността на политическата система, има антипартийна и антиинституционална насоченост и разчита на фигурата на харизматичния лидер за мобилизация на народното недоволство срещу управляващите елити и държавните институции. Популисткият лидер е подбуден от ситуационно обусловени мотиви и на тази база активизира антиинституционалното поведение на собствената си парламентарна група. Очертаната функционална рамка е изследвана като стандартизиран модел при парламентарните кризи, предизвикани от: проваления парламентарен контрол при неуспешния опит за приватизация на „Булгартабак“ (хронологичен обхват: 21.01.2005 - 23.02.2005); продължителните преговори за съставяне на коалиционно правителство между БСП, НДСВ и ДПС (хронологичен обхват: 30.06.2005 – 16.08.2005); блокирането на работата на 42-то НС от страна на ПГ на ГЕРБ (хронологичен обхват: 25.09.2013 – 25.07.2014).

а) Парламентарна криза (21.01.2005 – 23.02.2005)

Спецификата на парламентарната криза от зимата на 2005 се обуславя от факта, че тя възниква като комбинация от икономически и политически фактори. От икономическа гл.т. в основата ѝ стои сблъсъкът на интереси между управляващите партии НДСВ и ДПС относно приватизацията на тютюневия холдинг „Булгартабак“. Този сблъсък мотивира предприемането на политически ходове от страна на НДСВ, които са свързани с нарушаване на институционалните правила и предизвикват кризата. Отклонението от правилата, което премиерът осъществява чрез действията си в изпълнителната власт, се пренася и на терена на дейността на законодателната. С оглед на конюнктурната ситуация около сделката, нарушаването на утвърдената функционална рамка, изведено още в анализа на дискурса на Саксбургготски, бива привнесено и в поведението на други фигури на високи институционални позиции, които следват прокарването от него антиинституционална тенденция.

Мнозинството бойкотира две последователни заседания, посветени на парламентарен контрол по темата за приватизационната сделка, като този ход е инициран от Саксбургготски. Следователно катализатор на антиинституционалното поведение на НДСВ е харизматичният лидер на централизирана лидерска партия, който еднолично налага своята политическа воля. Тя влиза в противовес на утвърдения конституционен модел на функциониране на демократичните институции. Логиката на харизматичното лидерство включва като свой неотменим елемент спазването на произтичащите от нея пирамидални персонални лоялности вътре в самата партия. За да

придаде статут на непогрешимост на възприетата политическа линия, Сакскобургготски включва като елемент от популистката стратегия на НДСВ развиване на антипартийна реторика с цел да се дискредитират опонентите като дестабилизиращ фактор в рамките на политическия процес; конституира визия за идеалния функционален модел на консенсусно управление, който е базиран изцяло на личните разбирания на премиера за политическа утилитарност и целесъобразност. Също така моделът влиза до известна степен в колизия със съществуващия плурализъм на мненията. Друг негов елемент е установяването на консенсуса в условията на крехък баланс между различни конюнктурни политически и икономически интереси.

б) Парламентарна криза (30.06.2005 – 16.08.2005)

В сравнение с първата, от гл. т. на възникването и развитието си втората парламентарна криза от 2005 в значително по-голяма степен проявява характеристиките на подхода, разглеждащ популизма като стратегия. Преди изборите от 25.06.2005 Симеон Сакскобургготски се опитва да мобилизира в своя полза съществуващите електорални нагласи, насочени срещу БСП. Политическите намерения на Сакскобургготски са да оглави отново следващото правителство, като се възползва от нестабилната парламентарна конфигурация. Анализът на кризата е базиран върху паралелно съпоставяне на два взаимосвързани ключови елемента, а именно хронологическото проследяване на отделните етапи от нейното развитие и проявленията на популизма като стратегия за политическа мобилизация. Хронологически тя е предшествана от лансираната в хода на предизборната кампания теза на Симеон Сакскобургготски, че няма да подкрепи правителство, излъчено с мандата на БСП. Началото ѝ е поставено от продължителните преговори между НДСВ, БСП и ДПС за съставянето на нов кабинет и настояването на Сакскобургготски той да поеме премиерския пост. По-нататък преминава през провала на проучвателния мандат на БСП и последвалия го опит на НДСВ да формира правителство със своя мандат и с министър-председател, излъчен от социалистите, и завършва с успешното съставяне на правителство с мандата на ДПС и споровете около конституционността на издигнатата кандидатура на Сергей Станишев за министър-председател. Относно проявленията на популизма като стратегия за политическа мобилизация като основен двигател на кризата еднозначно е открояна ролята на персонифицирания популистки харизматичен лидер Симеон Сакскобургготски. Под неговото въздействие възниква ситуация на институционален разпад, доколкото отказват ефективно да заработят установени конституционни механизми на функциониране на политическата система;

антипартийните настроения и послания на Сакскобургготски се явяват съществен катализатор на кризисния процес. Изброените характеристики на популистката стратегия на лидера на НДСВ са изследвани на всеки отделен етап от развитието на кризата, както и в периода преди парламентарните избори, когато на практика е очертана политическата мотивация на тази стратегия. Резултатите от това изследване могат да се обобщят по следния начин:

1. Основният двигател на кризата е заявената политическа воля на харизматичния популистски лидер Симеон Сакскобургготски да запази в максимална степен за себе си и за своята партия контрола върху властовите позиции в изпълнителната власт.

2. За да материализира тази воля, той предприема действия, които влизат в противоречие с конституционната логика и с формалните институционални правила. В резултат на политическото поведение на Сакскобургготски в българската парламентарна практика настъпват редица прецеденти, при които политиката влиза в колизия с процедурата. За първи път след 1989 от формално - юридическа гледна точка възниква възможността да се постави под въпрос легитимността на избора на българското правителство; също така за първи път се създава паралелен неконституционен орган на изпълнителната власт, какъвто е Съветът на коалицията.

3. Антипартийността в популистката стратегия на НДСВ се проявява особено силно в първите етапи на кризата, като Симеон Сакскобургготски първоначално проваля мандата на БСП за съставяне на правителство, а след това се опитва да изолира ДПС от управлението.

4. Решението на НДСВ да се обърне и към левите, и към десните политически сили с оферти за създаване на коалиционно правителство предефинира в българските условия изведената в теоретичната глава характеристика, според която популизмът се позиционира ситуационно в една от двете части на политическото пространство, като Симеон Сакскобургготски и неговата партия избират линията на центристкото политическо поведение.

в) Парламентарна криза (25.03.2013-25.07.2014)

Цялостното протичане на кризата от началото до нейния край е белязано от отклонението от институционалните правила, изразено преди всичко в нарушението на съществуващи правни норми и предизвикване на прецеденти. Антиинституционалното поведение на ГЕРБ се материализира в проваляне на кворума в НС, блокиране на неговата работа и внасяне на чести вотове на недоверие към правителството. Незачитането на вотовете на недоверие чрез неучастие в тях от страна на Атака също

води до девалвиране на тази конституционна процедура. В поведението на Атака се откроява и скритата неинституционализирана подкрепа за кабинета на Пламен Орешарски, а стратегическият ход с напускането на пленарната зала е предприет от националистите едва в последния месец от работата на парламента.

Политическите стратегии на партийните лидери Бойко Борисов и Волен Сидеров се развиват в класическата за популизма форма и техен неотменим елемент е трайното присъствие на индикаторите за антипартийност, антиелитизъм, засилване на социални очаквания, създаване на образ на врага и значение на харизмата на лидера. При Борисов през целия период на кризата доминират антипартийните послания срещу БСП, ДПС и Атака, възприемана като част от управляващата коалиция. Тези послания са примесени с антиелитизъм, вменияване на тезата за всеобщ управленски провал в областта на всички секторни политики и липса на професионални и експертни качества на премиера и неговите министри, развиване на специфичен популистки дискурс, при който се моделира визията за настъпилата икономическа катастрофа. Борисов лансира тезата, че за нея са виновни управляващите партии и техният кабинет, и в тяхно лице е проектиран образът на врага. Той изгражда противостоене между картината на нищетата, докарана от коалиционното правителство, и картината на предлаганото от него управление, което се представя като неин антипод. Харизматичното лидерство на Борисов се очертава като ключов конституиращ елемент от неговата стратегия, който се контекстуализира в условията на дилемата между алтернативните картини на катастрофата и благополучието, и носи чертите на месианистката визия за политиката.

При Сидеров антипартийните послания са адресирани основно към ДПС, там се забелязват и ксенофобски прояви, но политическият език е внимателно подбран с оглед на тяхното прикриване, а антиелитизмът е фиксиран срещу политическите представители в институциите на законодателната и на изпълнителната власт, като в края на кризата към тях се отправят обвинения за невъзможност да се справят с управленските си функции. Волен Сидеров използва момента на ескалация на кризата, за да отправи своите апели за засилване на социални очаквания. Неговата харизма не е експлицирана декларативно като част от популисткия дискурс, а вместо това тя се използва за катализатор на антиинституционалното действие на политическата стратегия.

Изводи

Съществуват следните общи специфики между разгледаните три парламентарни кризи. Наблюдава се развитие на политическата стратегия на харизматичния популистски лидер, който се стреми да трансформира във всеобщ тяснопартийния интерес – икономически в първата криза и насочен към завладяване на властта във втората и третата. За реализацията на тази цел се прибегва до нарушаване на институционални правила и на съществуващи правни норми. Популистката стратегия включва освен това разгръщане на антипартийни послания и се опира върху харизматичното лидерство. Именно то е факторът, който създава предпоставките за възникването на дисфункция на институциите, тъй като формулира и реализира цели, решения и политически действия, прекриващи границите на стандартизираната функционална институционална рамка. И трите парламентарни кризи са предизвикани от популистките партийни лидери в момент, когато техните формации имат своето представителство в институциите на държавната власт. Дисфункцията на институционалните органи възниква вследствие на интегралното участие на популисткия фактор в техните структури. Това обстоятелство еднозначно потвърждава нашата хипотеза, че популизъмът предизвиква институционални кризи. Следователно, разгледаните институционални кризи са резултат не от някаква външна заплаха спрямо легитимността на политическата система, която би могла да предизвика популистка мобилизация, а от заобикаляне на базови принципи на конституционната рамка от страна на партии, които имат активно участие в парламентарния процес.

IV. Заключение

Като цяло, резултатите от изследването налагат извода, че българският популизъм е антиинституционален, защото следва тенденцията на отклонение от правилата на играта, от писаните правни норми и от традициите, на базата на които се осъществява регулярната дейност на органите на законодателната, изпълнителната и съдебната власт. Популистките лидери търсят начин да се идентифицират с интересите и тежненията на народа. В традиционните възприятия на обществото е залегнало отрицанието спрямо политиката и политиците въобще. Популистите стъпват на тази основа, за да се дистанцират и противопоставят на цялостния модел на функциониране на политическата система. В този контекст те използват конюнктурно инструментариума на дискурсивните манипулативни техники, за да придадат

меродавност на антиинституционални прояви, които биват оправдавани с неадаптивността на правилата към политическия дневен ред, към поставените цели и задачи, които на декларативно равнище са съобразени с народната воля. Това е изходната позиция, която легитимира прокарането на елементи на дисфункционалност в българските политически институции.

V. Справка за научните приноси на дисертацията

1. Изтъкнат е антиинституционалният характер на популизма. Поставен е нов фокус върху изследването на българския популизъм, доколкото научната литература се спира основно на неговата роля за трансформациите в партийната система, а дисертацията разглежда отражението му върху начина на функциониране на основните политически институции.

2. Изработена е дефиниция за популизма въз основа на набор от характеристики, изведени от обзора на теоретичната литература.

3. Проведени са две емпирични изследвания за популизма в България, съответно проследяващи неговите проявления като дискурс и като стратегия за политическа мобилизация.

4. Разгледана е структурата на кризите и конфликтите като резултат на популизма.

5. Изработена е методика за изследване на популизма чрез система от индикатори.

6. Създаден е конкретен дизайн на изследване на качествения контент-анализ.

7. Направен е контент-анализ на речи и изявления.

VI. Справка за научните публикации по темата на дисертацията

1. Антиинституционалността в популисткия дискурс на премиера, сп. Публични политики.bg, година 8, бр. 2, 07.2017, с. 83-103, <<http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/view/236>>, последно посещение 30.10.2018
2. Антиинституционалността в популистката стратегия на министър-председателя, сп. Публични политики.bg, година 9, бр.1,01.2018, с. 85-104, <<http://www.ejpp.eu/index.php/ejpp/article/viewFile/256/235>>, последно посещение 30.10.2018
3. Българският академичен дебат за популизма, сп. Реторика и комуникации, бр. 23, 07.2016, <<http://rhetoric.bg/%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81-%D0%B6%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B5%D0%B2-%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%8F%D1%82-%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC>>, последно посещение 30.10.2018
4. Популизмът като дискурсивен стил, В: Докторантски четения, Т. I, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, С., 2018, с. 185-196
5. Популизмът като заплаха за демокрацията в Европа, В: Европа на кръстопът: Западни Балкани. Сборник доклади от конференция „Европа отново на път: консенсус, конкуренция, кохезия“, Европейски информационен център, Велико Търново, 2018, с. 183-197
6. Проблематичните институционални взаимодействия между премиера - партиен лидер и Парламентарната група на НДСВ и осъществяването на промените в правителството през 2003, В: Докторантски четения, Т. II, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, под печат